

NICOLAE MĂTCAȘ, DESPRE UNELE ASPECTE DE LINGVISTICĂ FUNCȚIONALĂ/INTEGRALĂ

*Butuc Petru, dr., conf. univ.,
UPS „Ion Creangă” din Chișinău*

CZU: 811.131.1'36

Abstract

Professor's Nicolae Matcas grammar studies perform the progressive phenomenon of the Prague linguistic school. According to his considerations, the syntax of a natural language is always bond to the content of this language and its parts are in a strong connection with semantics. Form and content correlation, the extensional and intentional correlation, the semantic syntax and natural logic correlation, create the higher condition for the analysis of all grammar problems. In his studies there is a continuous strong stress on the content traits, this way, the start is set from the content analysis to the grammar analysis. Namely these key-traits of the concepts advocated by the linguist – Nicolae Matcas, we try to discuss in the current article that we've set up on the occasion of his 80th birthday anniversary. His Eminence has activated many years as a professor at the Romanian language and literature department, the Faculty of Philology, becoming in short time a notorious personality at the Pedagogical University „Ion Creanga”.

Key-words: logic, semantics, informative meaning, communicative, content, form, correlation, syntax, grammar, morphology, etc.

Gramaticianul Nicolae Mățcaș este un nume bine știut și recunoscut pe tot spațiul dintre Prut și Nistru, și pe întregul arial lingvistic românesc. Numele său este respectat și bine știut nu numai pentru că în anii 1988-1990 s-a aflat pe linia întâi în lupta cea dreaptă și sfântă întru revenirea la alfabetul latin și repunerea limbii române în drepturile ei istorice firești, dar și pentru că Domnia sa este un excelent profesor și un mare om de cultură și știință.

Aproape jumătate de secol Nicolae Mățcaș și-a consacrat viața meseriei de profesor și cercetător în domeniul gramaticii limbii române, impunându-se ca specialist notoriu atât la scrierea unor studii, articole și monografii, cât și la elaborarea de manuale de gramatică a limbii române pentru școlile medii și cele superioare din R.M. Cercetările sale țin de morfologie și sintaxă, de lexicologie și cultivarea limbii, de sociolingvistică, lingvistică și lingvistica generală, având toate menirea de a instrui, a îndruma și a educa conaționali noștri în spiritul căutării neconținute a adevărului și a dragostei nețărmurite față de Limba Noastră cea Română.

Fiecare lucrare elaborată de Nicolae Mățcaș se caracterizează prin profunzimea tratării subiectelor, complexitatea și caracterul motivat al problemelor abordate, examinarea riguroasă a diverselor opinii existente la temă, aplicarea consecventă a criteriilor metodologice puse la baza cercetărilor și prin atitudinea respectuoasă față de autorii care au tratat aceleași subiecte, chiar și în cazurile în care se situează pe alte poziții.

În calitate de coautor și coredactor, dumnealui apare pe coperta unor manuale de gramatică, precum: *Limba moldovenească. Manual pentru clasa a VI-a*, Chișinău: Lumina, 1973-1988; *Limba română. Manual pentru clasa a VII-a*, Chișinău: Lumina, 1990-1994; *Limba moldovenească literară contemporană. Sintaxa. Manual pentru facultățile de filologie și instituțiile de învățământ superior din republică*. Chișinău: Lumina, 1981; *Limba moldovenească literară contemporană. Fonetica. Lexicologia. Manual pentru facultățile de pedagogie ale instituțiilor de învățământ superior din republică*. Chișinău: Lumina, 1986; *Limba moldovenească literară contemporană. Morfologia. Sintaxa. Manual pentru facultățile de pedagogie...*, Chișinău: Lumina, 1987 etc. Totodată, este și coautor al manualelor teoretice: *Introducere în lingvistică*. Autori: Ion Dumeniuk, Nicolae Mățcaș, Chișinău: Lumina, 1987; *Lingvistica generală*. Autori: Silviu Berejan, Ion Dumeniuk, Nicolae Mățcaș, Chișinău: Lumina, 1985.

Problemele de gramatică, îndeosebi cele de sintaxă, luate în dezbateri de dl prof. Nicolae Mătcăș, sunt tratate de pe pozițiile principiului onomasiologic, nefiind neglijat total nici cel formal-gramatical. Analiza sintactică a părților de propoziție se face, în mod firesc, de la conținut spre formă, pentru a fi identificată corelația substanțial-gramaticală, ca bază a indicilor predicativi ai unității și, în general, ca bază a predicativității propoziției, fenomen morfo-sintactic ce alcătuiește esența oricărui tip de enunț.

Polemica dlui prof. Nicolae Mătcăș cu actualele teorii din domeniul lingvisticii generale comportă o ținută academică profesională. Opinia sa este în permanență reală, odată ce concepe faptele de limbă ca un sistem de semne bazate pe substanță și ordonate ca un mecanism formal-relațional. În viziunea sa, sintaxa este întotdeauna substanțială, iar unitățile ei structurale se află într-o indestructibilă legătură cu semantica. Corelația dintre formă și conținut, adică dintre extensional și intensional, dintre gramatică și semantică, dintre sintaxă și logica naturală, constituie un vera principia în tratarea tuturor problemelor de lingvistică.

Criteriul onomasiologic, aplicat în demonstrare prin axiome și teoreme lingvistice, utilizat în monografiile „Probleme dificile de analiză gramaticală” (Chișinău: Lumina, 1978) și „Școala gândului” (Chișinău: Lumina, 1982), este în permanență rezonabil. Bunăoară, pentru a se face conștientizat faptul că lexemele cu funcție de element predicativ suplimentar (EPS) sunt la cazul nominativ (N.), autorul abordează toate substantivele din enunț, implicate și neimplicate la realizarea respectivei funcții. Invocând, astfel, enunțul „Tata vrea să-și vadă feciorii arhitecți”, ni se spune din start că substantivul „feciorii” este la cazul acuzativ (Ac.), iar „arhitecți” este la nominativ. Pentru a ne convinge pe deplin, ne atrage atenția că substantivul „Tata” este subiectul propoziției, fapt ce îi asigură categoria gramaticală a cazului N. (acesta este argumentul, afirmă autorul). Substantivul „feciorii” exprimă obiectul direct, obiectul supus acțiunii verbului predicativ din componența predicatului verbal compus (PVC): „Tata vrea să-și vadă (pe cine?) feciorii...”. Acest substantiv (feciorii) este complement direct, ceea ce îi asigură cazul acuzativ [2, pp. 63-64].

Cel de-al doilea substantiv (arhitecți) nu determină niciunul din cele două verbe din componența predicatului verbal compus; acțiunea PVC nu se reflectă nici direct și nici indirect asupra substantivului „arhitecți”. Acest substantiv nu are alt rol decât să desemneze un obiect cu care s-ar identifica cel exprimat de CD (feciorii). Dar orice obiect, referindu-se la un alt obiect, devine o caracteristică a lui. În enunțul acesta nu este vorba doar de o caracteristică proprie unui obiect de ființă (feciorii), ci de una posibilă, realizabilă, ce urmează a se manifesta în viitor. Substantivul „arhitecți” exprimă un nume care, din punct de vedere semantic, este la același nivel cu subiectul propoziției, ceea ce îi asigură categoria gramaticală a cazului nominativ [2, pp. 63-64]. Prin respectiva teoremă cu axiome, gramaticianul Nicolae Mătcăș demonstrează argumentat că funcția sintactică de EPS, de rând cu cea de subiect al propoziției, cea de nume predicativ al predicatului nominal și cea de apozitie, este tot la cazul nominativ.

Mai mult decât atât, în cercetările de gramatică ale dlui prof. Nicolae Mătcăș este evident și faptul că unitățile sintactice și cele morfologice comportă un caracter bilateral, întrucât sunt dotate și cu sens, dar și cu formă. Ele țin atât de planul expresiei, cât și de planul conținutului. De aceea, nu există nimic în sintaxă, care să nu stea la baza morfologiei, întrucât forma și conținutul sunt legate solidar, fiind imposibil a se manifesta una fără alta, deși raportul dintre ele nu este de unu la unu. Așadar, între formă și conținut există necorespunderi: același conținut poate fi exprimat prin mai multe forme și aceeași formă poate reda mai multe conținuturi informativ-

comunicative, ceea ce poate fi demonstrat doar aplicând criteriul logico-semantic și funcțional [2, pp. 6-11].

Avantajul utilizării acestui principiu este elocvent ilustrat în cele două studii ale autorului, referitoare la analiza morfologică și sintactică a categoriei gramaticale a cazului în limba română [2, pp. 35-78]. Importanța metodologică a criteriului onomasiologic este demonstrată cu lux de argumente la stabilirea statutului și la delimitarea strictă a categoriei morfo-sintactice respective, în raport cu alte categorii gramaticale. Nicolae Mătcaș ne atenționează că în situații concrete, la analiză, este extrem de important să nu pierdem din vedere că la aceeași formă gramaticală de caz, avem mai multe funcții și la aceeași funcție sintactică avem mai multe forme structural-gramaticale. Invocăm, în acest sens, doar câteva situații sintactice pentru funcția de subiect al propoziției: a) subiect cu forma gramaticală de genitiv (Ai casei nu erau acasă.), [2, p. 53]; b) subiect cu forma gramaticală de dativ (Mie orice limbă-mi place.), [2, p.140]); c) subiect cu forma gramaticală de acuzativ (Pe Hartene nu-l tăia prin cap.), [2, p.130) ș.a.

În limba română, conchide gramaticianul, turnând formularea în tiparul unei deducții din logica matematică, categoria gramaticală a cazului este una morfologică, din punct de vedere structural-gramatical, și o categorie sintactică, din punct de vedere semantico-funcțional. De aceea, în gramatică, nesuprapunerea formei cu conținutul înseamnă o necorespondere între categoriile formal-gramaticale și cele logice, între limbă și gândire [2, pp. 7-11].

Pe de o parte, limba servește la exprimarea gândirii, este realizarea ei nemijlocită, iar, pe de altă parte, limba însăși este baza gândirii, fiindcă, după cum nu există limbă fără gândire, tot așa nu există nici gândire fără limbă. Între ele există atât corespunderi, cât și necorespunderi. De aceea, în cele mai multe din lucrările sale, gramaticianul Nicolae Mătcaș ne îndeamnă a-i învăța pe elevi, studenți etc. să surprindă cazurile de necorespunderi, mai ales, explicându-le în temeiul particularităților limbii române, limbă care, de asemenea, se impune ca una menită să exprime activitatea de cunoaștere a realității înconjurătoare. După Nicolae Mătcaș, învățarea gramaticii înseamnă, respectiv, și învățarea limbii, căci în limbă se conțin cele mai subtile generalizări și abstracții ale gândirii umane. Limba dispune de rezerve inepuizabile de dezvoltare a gândirii logice, mai ales, pentru cei ce o studiază de pe poziții semantice, întrucât ei pornesc de la concret, în temeiul exemplelor, spre abstract, spre sinteză, deducție și definiție [2, pp. 10-11].

În încheiere la cele spuse, mai adăugăm că evenimentul omagierii gramaticianului Nicolae Mătcaș, prilejuit de împlinirea vârstei de 80 de ani, constituie o mărturie despre realizările obținute, care sunt o cheazășie a valoroaselor sale cercetări în lingvistica și filologia românească.

BIBLIOGRAFIE

1. MĂTCAȘ, N. *Probleme dificile de analiză gramaticală*. Chișinău: Lumina, 1978.
2. MĂTCAȘ, N. *Școala gândului*. Chișinău: Lumina, 1982.